

וּכְתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתוֹת – בַּגְּדָרֵי כְּתִיבַת הַגֵּט

ראשי הפרקים

מבוא

א. שליחות בחתימות העדים

1. שיטת תוס' בהסבר פסול גט העולה בערכאות

2. הסבר הגר"ח

3. קושי בפירוש זה

4. הסבר הגר"מ סולובייצ'יק בדעת התוס'

ב. דין מזוייף מתוכו

1. מחלוקת ראשונים בהבנת פסול מזוייף מתוכו

2. יישוב הקשיים בדעת הגאון

3. באור דברי קצוה"ח

ג. חש"ו בכתיבת גט וגדול עוע"ג

1. שיטת תוס' – לכתיבת הגט אין צורך בשליחות

2. כתיבת קטן לדעות שצריך שליחות

ד. וכתב ונתן ולא וכתב וקצץ

1. פסול מחוסר קציצה – שני הסברים

2. תלוש שחזר וחיברו

3. מהות כתיבת הגט

ה. הקוצץ מן התלוש

1. פסול קציצה מהתלוש במחשבה

2. שיטת הרמב"ן במחשבה לקצוץ

3. באור דעת חידושי הרי"ם

ו. ביטול הגט

1. פסיקת הרמב"ם בדין ביטול הגט

2. שיטת הקובץ הערות

3. באור חדש לדין ביטול הגט

ז. הכותב גט 'לאחר שישאנה'

ח. יחוד המבטל גט

ט. סיכום

מבוא

פעולת הגירושין מתוארת בתורה הקדושה ע"י שלושה שלבים :

א. וכתב לה ספר כריתות.

ב. ונתן בידה.

ג. ושלחה מביתו.

ובפשטות ניתן לומר שהשילוח מביתו הוא תוצאת מעשה הגירושין ולא חלק ממנו, ועל כן מתבאר שפעולת הגירושין מורכבת משתי פעולות: בתחילה כתיבת הגט ולבסוף נתינת הגט.

ביחס שבין פעולת הכתיבה והנתינה נחלקו התנאים:¹

לדעת ר"מ – כתיבת הגט כוללת בתוכה בנוסף למשמעות הכריתות בין האיש לאשה גם חתימות עדים. חתימות אלו משמשות גם כעדות היוצרת (גורמת) את חלות הגירושין – ולכן לשיטה זו עדי חתימה כרתי.

לדעת ר"א – פעולת הכתיבה מתארת את כתיבת תוכן הגט גם בלי עדים. וזאת משום שצריך להעמיד עדים על מסירת הגט ליד האשה ועדות זו מחילה את הגירושין – ולכן עדי מסירה כרתי.

לדעת ר' יהודה – פעולת הכתיבה כוללת גם חתימת עדים אך חתימה זו לא מועילה גם לעדות המסירה אלא צריך עדי מסירה נוספים למעשה הנתינה.

בדברינו לקמן ננסה בעז"ה לבאר את מהות פעולת כתיבת הגט (השטר) בתוך מעשה הגירושין. ויתבאר שאין משמעות כתיבת הגט פעולת יצירת הכתב בלבד אלא היא הכשרת חפץ שיתאפשר לגרש בו.

כמקור לדברינו נציג שנים מהאחרונים שהגיעו להגדרה זו משני מקורות שונים:

א. דברי חידושי הרי"מ שלמד מדין "וכתב - ונתן" שכבר בכתיבה יהיה אפשר לגרש.

ב. דברי אבן האזל, שביאר שהגדרת "ספר כריתות" של התורה היא כתיבה שיכולה ליצור כריתות בלי תיקון נוסף.

¹ בין הראשונים ישנן מספר שיטות על היחס בין דעות התנאים עיין בטור קלג ובב"י שם.

הגדרה מחודשת זו מתקשרת לסוגיות רבות בדיני גיטין ובדיני שטרות. וע"כ נקדים שדברינו יגעו רק במקצת הסוגיות השייכות לנושא ויהיו דברינו בכלל "תן לחכם ויחכם עוד".

אך ראשית נפתח בשאלה: בשלושה מקומות בתורה מצינו כתיבה לשם אדם מסוים:

א. כתיבת גט לשם האשה המתגרשת שנאמר "וכתב לה" (וילפינן לה לה לשטר שחרור).

ב. כתיבת מגילת סוטה, שנאמר בפרשת סוטה: "ועשה לה הכהן את כל התורה הזאת".

ג. בפרשת המלך מבואר שנצטווה המלך לכתוב ספר תורה. ובתוספתא סנהדרין ד, ד, מובא, שצריך שס"ת יכתב לשמו, שנאמר "וכתב לו".

המני"ח (מ' תקג) הביא הגמ' במנחות (דף ל) שישראל שמגיה אות בס"ת מעלה עליו הכתוב כאילו כתבו. והסתפק האם במקרה שנכתב הס"ת שלא לשם המלך והגיה המלך אות אחת לשמו האם יחשב שנכתב לשמו? ונשאר בצ"ע.

לכאורה דברי המני"ח פלא גדול האם נכשיר ס"ת שרק אות אחת נכתבה לשם קדושת ס"ת? עוד צ"ב האם בגט ובפרשת סוטה יש צד שבכתיבת האות האחרונה לשמה יהיה נחשב שנכתב הכל לשמה? ואם לא במה נשתנה ה"לשמה" אצל המלך?

א. שליחות בחתימות העדים

1. שיטת תוס' בהסבר פסול גט העולה בערכאות

בגיטין י, ב מבארת המשנה שכל השטרות שעלו בערכאות של עכו"ם אע"פ שחתומים עליהם עדים עכו"ם כשרים, חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים.

בהסבר הפסול בגיטין שחתומים עליהם עכו"ם כתבו התוס' ט, ב ד"ה אע"פ, וז"ל: "ואור"י דחותמיהן עובדי כוכבים יש לפסול אף ע"פ שכתבו ישראל דלאו בני כריתות ניהו כדאמרינן לקמן, ועוד דבעינן לשמה ועובד כוכבים אדעתא דנפשיה קא עביד כדאמרינן בספ"ב (לקמן כג, א), ועוד דלאו בני שליחות ניהו דאין שליחות לעובד כוכבים ומדבעינן שיאמר לסופר לכתוב ולעדים חתומו משמע דבעי שליחות, ועוד דפסולין לעדות ואפי' לרבי מאיר דלא הוה בעי למיפסל עבד לעדות משום דכתיב (דברים יט) שקר ענה באחיו ועבד אחיו הוא במצות אבל עובד כוכבים דלאו אחיו הוא פשיטא דפסול..."

והעולה בדעת התוס' שאין הגט כשר אם נחתם בידי עכו"ם מארבע סיבות: א - אינם בתורת כריתות ולכן אינם יכולים להיות עדים. ב - אינם כותבים לשמה וגוי כותב על דעת עצמו. ג - אינם בתורת שליחות ד - עכו"ם פסולים לעדות.

ובפשטות נראה שכל סיבה מהנ"ל היא סיבה בפני עצמה לפסול השטר ואין הפסול בא מחמת כמה הסיבות שכן בראשונים אחרים מובאות חלק מהסיבות לבד. וצריך להבין בדעת התוס' מה השייכות אצלנו לדין שליחות הרי העכו"ם הם עדים בדבר ולא שלוחים לגרש?

עוד יש לשאול לגבי המקור ממנו דייקו התוס' שצריך דין שליחות. הרי הדין שהביאו התוס' שצריך שיאמר הבעל לסופר שיכתוב ולעדים שיחתמו אפשר להסבירו מדין דעת המתחייב שנצרכת בכל שטר? אך מהיכן לומדים שיש בזה דין שליחות?

2. הסבר הגר"ח

והגר"ח בסטנסיל קידושין ט,א מבאר שלעדי החתימה בגט יש גדר נוסף שאינו קיים בשטרי קניין והוא שהעדים גם מעידים שחתמו על שטר כשר וזה האשוויי שטרא. וב"שיעורי הרב" לגיטין ט ביאר בשם הגר"ח שגדר האשוויי שטרא ובר כריתות נובע מדין הלשמה שבגט שרק כאשר חותמים לשמה הם יוצרים עדות לגט.

ואכן מצאתי בר"ן לג,א הביא דברי הרמב"ן שביאר מדוע פסול אומר אימרו הרי אפשר למנות שליח בע"כ? וביאר שם וז"ל "דשאני גט דכיון דבעינן לשמה ובעינן נמי וכתב לה כלומר שיכתבנו לה הבעל אין הסופר והעדים [חותמים] במקום הבעל אלא כששמעו הם מפיו אבל בשאר הדברים עושה אדם שליח שלא בפניו". ומפורש בדברי הרמב"ן שחתימת העדים היא "במקום הבעל" וחתימה זו יכולה להיות לשמה רק אם נעשית בציווי ישיר מהבעל.² וא"כ היה אפשר להסביר ששליחות בחתימת העדים היא מדין הלשמה.

² הר"ן עצמו (שם) חולק על הרמב"ן שבשביל הלשמה לא צריך ציווי ישיר מהבעל אלא מינוי כמו לשליחות רגילה שלא בפניו ולכך באומר אימרו למישהו מסוים לכו"ע יועיל.² אך נראה שהר"ן אינו חולק על הגדרת הרמב"ן שחתימת העדים היא במקום הבעל שכן כתב הר"ן בסוגית "חתמו כולכם" (בדף ט מדפי הר"ן) כאשר בא להסביר מדוע בגט שנמצא אחד מהעדים פסול לא נפסלת כל העדות. וז"ל "י"ל דבגט ליכא למיחש לפי שאין עדי חתימת הגט רואין כלום אלא בעל הוא שאומר להם לחתום ואינהו אדעתיה דבעל

וְכַךְ יֵשׁ שֶׁמְבֹאֲרִים בְּתוֹס' שֶׁהַשְּׁלִיחוֹת נִדְרָשׁת׃ כְּדִי שִׁיְהִיָּה דִין לְשִׁמָּה בְּחֲתִימַת הָעֵדִים. וְעַדִּי עִכּוּ"ם שְׂאִינָם בְּנֵי שְׁלִיחוֹת לֹא יִכּוּלִים לְהַחֲלִיל דִין לְשִׁמָּה.

3. קוּשֵׁי בְּפִירוּשׁ זֶה

אֲךָ לְכֹאֲוֵרָה הַסֵּבֵר זֶה קֶשֶׁה בְּתוֹס',³ שֶׁכֵּן תוֹס' מוֹנֵה בְּנִפְרָד אֶת הַבְּעִיָּה שֶׁל "לְשִׁמָּה" בְּעַדִּי עִכּוּ"ם מִשּׁוּם שְׁעוֹשִׁים לְדַעַת עֲצָמָם וּבְנוֹסָף כּוֹתֵב שְׂאִינָם בְּנֵי שְׁלִיחוֹת וְאִ"כּ לְכֹאֲוֵרָה מְבֹאֵר שֶׁהַצּוֹרֵךְ שֶׁל שְׁלִיחוֹת בְּעֵדִים אֵינּוּ מִשּׁוּם הַלְשִׁמָּה אֲלֵא מְסִיבָה אַחֲרָת.

גַּם בְּדַעַת הַרְמַב"ן נִרְאָה שֶׁלְמֵרוֹת שְׁדִין הַשְּׁלִיחוֹת בְּעַדִּי הַגֵּט נּוֹבַע רַק מִדִּין לְשִׁמָּה וְכִמּוֹ שֶׁכְּתֵב בְּדָף כֵּב יִשְׁנָה גַם כֵּן מְצִיאוֹת שֶׁל עֵדִים כְּשִׁלּוּחִים גַּם כִּשְׁלֹא צָרִיךְ לְשִׁמָּה. שֶׁכֵּן בְּרַמְב"ן ב"ב עז, א הֵבִיא הַדִּין שֶׁמִּי שְׁצִיּוּה לְכַתּוֹב שֶׁטֶר שֶׁמְקַנָּה לְפִלוֹנֵי שְׁדָה, אִם קִנּוּ מִמֶּנּוּ יִכּוּל לְחֹזֵר בְּשֶׁטֶר וְלֹא בְּשְׁדָה. וְהַקֶּשֶׁה הַרְמַב"ן מְדוּעַ לֹא יִכְתְּבוּ הַשֶּׁטֶר בְּעִ"כ הִרִי נַעֲשֶׂה קִנְיָן בְּשְׁדָה? וּמִתְרַץ וְז"ל "וְלִי נִרְאָה שֶׁאֵפִילוֹ בְּלֹא שׁוּם טַעַם אִם רָצָה חֹזֵר דְּסַפֵּר מְקַנָּה בְּעִינֵן וְעֵדִים שְׁלִיחוֹתוֹ הֵן עוֹשִׂים כְּדַמוּכַח בְּפֶרֶק גֵּט פְּשׁוּט וּבְמִסְכַּת גִּיטִין וּמְקוּמוֹת אַחֲרִים, וְכִיּוֹן שֶׁלֹא רָצָה אֵין כּוֹתֵבִין לוֹ שְׂאִין שֶׁטֶר זֶה כְּלוּם."

מִדְּבַרֵי הַרְמַב"ן עוֹלָה שֶׁסּוֹבֵר כְּדְּבַרֵי הַתוֹס' אֲצַלְנוּ, שְׁעֵדוֹת חֲתִימָה הִיא בְּשִׁלּוּחוֹת שֶׁל בַּעַל הַשֶּׁטֶר. וְדִין שְׁלִיחוֹת זֶה לְדַעַת הַרְמַב"ן הֵינּוּ גַם בְּשֶׁטֶרִי מִתְנָה שְׂאִין בְּהֵם דִּין "לְשִׁמָּה" וְאִ"כּ צָרִיךְ בִּיאוֹר מֵהַמְשַׁמְעוֹת שֶׁהָעֵדִים הֵם שְׁלּוּחִים שֶׁל הַבַּעַל הִרִי הֵם מְעִידִים עַל הַגִּירוּשִׁין וְלֹא שְׁלּוּחִים?

4. הַסֵּבֵר הַגְּר"מ סוֹלֵבִיִצ'ק בְּדַעַת הַתוֹס'

בְּחֲדוּשֵׁי הַגְּרִי"ד (מִחֲבֵרוֹת הַרֵב שֶׁכְּטֶר שְׁלִיט"א) לְגִיטִין דָּף ט מוּבָא, שֶׁהַקֶּשֶׁה לְאַבְיֵן הַגְּר"מ סוֹלֵבִיִצ'ק מֵהַ שִׁיךְ שְׁלִיחוֹת לְעֵדוֹת הִרִי הֵם צְרִיכִים לְחֲתוּם כְּעֵדִים עַל הַגֵּט וּמְדוּעַ לְתוֹס' צְרִיכִים לְהִיּוֹת שְׁלּוּחִים?

חֲתִמּוֹ אִם הוּא רוֹצֵה מִשּׁוּם עֵדִים וְאִם רוֹצֵה מִשּׁוּם תְּנַאי וְאִיְהוּ מִסְתַּמָּא לְכַשְׂרִים מִחֲתִים מִשּׁוּם עֵדִים וְהַשֶּׁאֵר מִשּׁוּם תְּנַאי אֲבָל בְּשֶׁאֵר שְׁטֵרוֹת בְּחִמְשָׁה שְׁבָאוּ לְחֲתוּם שֶׁטֶר עֵדוֹת זֶה בְּפָנֵי זֶה וְחֲתִמּוֹ תַּחֲלָה קְרוּבִים אוֹ פְּסוּלִים הַשֶּׁטֶר פְּסוּל דְּדַמּוֹ כִּמְאֵן דְּאִמְרִי לְאַסְהוּדִי אֲתִינִן". מְבֹאֵר בְּדְּבָרָיו הַחִילּוֹק שֶׁבֵּין עֵדוֹת גֵּט שְׂאִינָה עַל רְאִיִּית הָעֵדִים אֲלֵא עַל דַּעַת הַבַּעַל לְבִין עֵדוֹת בְּשֶׁטֵרוֹת שֶׁהִיא עַל רְאִיתָם וְעַל דַּעַתָּם. וְעִדְיִין צ"ב מְדוּעַ חֲשׁוּב שְׁעֵדוֹתָם הִיא עַל דַּעַת הַבַּעַל?

³ וְכַךְ הַקֶּשֶׁה הַגְּרִי"ד שֶׁם.

וענה לו הגר"מ, שעדות בחתימת הגט אינה עדות רגילה, הרי העדים חותמים עוד לפני המסירה ואינם יכולים להעיד עליה. אלא הביאור הוא שבשעת החתימה הם שלוחים לא על העדות אלא על חתימתם.⁴

ונראה באור דבריו שבחתימת עדי הגט ישנן שתי פעולות שקורות יחד. א' הכשרת הגט ועשייתו כשטר שאפשר לגרש בו.⁵ ב' התחלת הגדת העדות על הגירושין שיהיו רק בזמן מסירת השטר. ושתי פעולות אלו מחולקות זו מזו, ראשית יש את הכשרת הגט ע"י חתימת העדים שנוצרת אפשרות לגירושין ע"י המסירה, ואח"כ העדים גם מועילים כעדות קיום.

ובמה שאמרה תורה "וכתב לה" מבואר שכתובת הגט מוטלת על הבעל. לדעת ר"א מדובר על עצם הגט (התורף) ולדעת ר"מ מדובר על חתימת העדים. וא"כ לדעת תוס' הסיבה שצריך שליחות בכתובת הגט היא מפני שחובת הבעל להכשיר הגט לגירושין ואת הפעולה הזו אפשר לעשות ע"י שליח. וכמו שבדעת ר"א כתיבת הסופר צריכה להעשות ע"י הבעל אלא שיכול לכתוב ע"י הסופר ובלבד שימנה אותו לשליח לשם כך, גם לר"מ הבעל הוא זה שצריך להחתים את העדים על הגט ובזה לקיים את ה'וכתב לה' שמצד החיוב היה

⁴ בספר "שיעורי הרב" עמ"ס גיטין הסבירו דברי הגר"מ שכל מקום שנצרכת עדות על העתיד כגון בעדי חתימה שלא רואים המעשה בפועל צריך שליחות כדי להעיד. וזה מדיני עדות שבמקום שמעידים על מעשה עתידי שעדין לא ראו צריך שיהיו שלוחים של כותב השטר.

ולפי זה אפשר להבין דברי הרמב"ן הנ"ל שגם בשטרות מתנה העדים הם שלוחים לעדות משום שגם שם מעידים על המעשה העתידי.

אך עדיין לא מובן איך למדו תוס' גדר זה של שליחות בעדות מדברי המשנה (סז, א) "עד שיאמר לסופר ויכתוב ולעדים ויחתמו"? הרי אפשר לבאר שכונות המשנה שצריך אמירה של הבעל שיחתמו העדים בשביל לגלות דעתו אך לא מבואר שזה מדין שליחות?

עוד צריך לבאר בעיקר הסברא איך עדות של העדים על רצון הבעל הופכת לשליחות הבעל? ואם נאמר שזה שליחות לפרסם רצונו ליכ' זה שליחות למיליה?

ועצ"ע הקושיא שהקשו שם על תירוץ הגר"מ. הגמ' מבארת שכל השטרות העולים בערכאות כשרים חוץ מגיטי נשים ושחרורי עבדים. ורש"י מבאר שמדובר על נותן ומקבל. וא"כ קשה לפי דברי הגר"מ הרי גם חתימות על שטר מתנה זו עדות בשעת חתימה על הנתינה של אח"כ וא"כ איך כשרים הרי צריך שליחות? אך לא הבנתי הקושיא שכן מבואר בתוס' ד"ה מילתא שהסוגיא סוברת כמ"ד בדף יב, ב שמדינא דמלכותא מועיל גם בשטרי מתנה. וא"כ ברור שיועיל גם בלי שליחות מדינא דמלכותא ופשוט.

⁵ הצורך שיהיה ניתן לגרש בגט אפשר ללמוד משני מקורות. או מהסמכת וכתב לונתן בדרשת חז"ל שלא צריך מעשה הכשר ביניהם וכעולה מדברי החידושי הר"מ יובא לקמן. או מדין כריתות שצריך שהכתיבה תהיה יכולה לעשות הכריתות וכמו שיובא לקמן בשם אבהא"ז מכירה פ"י.

צָרִיךְ לִקְחַת אֶת יַד הָעֵדִים וְלִהְיוֹת אֹתָם⁶. וְאִי־כּ יוֹצֵא שֶׁבֶכֶךְ שֶׁהָעֵדִים חוֹתְמִים עַל הַגֵּט וְהוֹפְכִים אוֹתוֹ לְגֵט כֶּשֶׁר וְחָתוּם הֵם עוֹשִׂים אֶת שְׁלִיחוֹתוֹ שֶׁל הַבַּעַל לְדִין "וּכְתַב". וּבְדִיּוֹק כְּמוֹ הַסּוֹפֵר בִּיחַס לְתוֹרֵף הַגֵּט בְּדַעַת ר"א.

עַקְרוֹן זֶה הַתְּבָאָר הַיֵּטִב בְּדַבְרֵי הָאוֹר שֶׁמֶח (גִּירוּשֵׁין ג,ד), וְז"ל:

וְנִרְאָה זֶה פְּשׁוּט... דְּלִמְ"ד דּוֹכְתָב עַל כְּתִיבָה קָאִי אוֹ עַל הַחֲתִימָה קָאִי, אִין כּוֹנֵת הַכְּתוּב וְכַתֵּב הַסּוֹפֵר אוֹ הָעֵדִים, רַק הַכֵּל עַל הַבַּעַל קָאִי, וּבִין אִם נֹאמֵר דְּכְתִיבָה וְחֲתִימָה מִתּוֹרַת שְׁלִיחוֹת אוֹ לֹא [כְּפִי מַה שֶׁנַּחֲלִקוּ הַקְּדַמוֹנִים בְּזֶה] הַכּוֹנֵה שַׁע"פ הַבַּעַל יִהְיֶה כְּתוּב הַגֵּט לְשִׁמָּה אוֹ חָתוּם לְשִׁמָּה, וְלִכֵּן בְּעֵי שִׁיאֲמֵר הַבַּעַל לְסוֹפֵר כְּתוּב וְלַעֲדִים חָתוּמוֹ, וְהִמָּה כַּמְכוֹנָה בִּידוֹ שֶׁל בַּעַל, שַׁעַל יָדוֹ נַעֲשֶׂה הַכְּתִיבָה וְעַל יָדוֹ נַעֲשִׂית הַחֲתִימָה, אִי־כּ כִּי כּוֹתֵב הַסּוֹפֵר הַגֵּט לֹאִיזוֹ שִׁירְצָה הַבַּעַל לְגֵרֶשׁ, הוּא מְקָרִי תוֹלָה בְּדַעַת עֲצֻמוֹ, שֶׁהַבַּעַל שַׁעֲלִיו אֲמַר הַכְּתוּב וְכַתֵּב לֵה, תִּלְהַ בְּרִצּוֹן עֲצֻמוֹ, וְכִי תִּלְהַ בְּרִצּוֹן הַסּוֹפֵר הוּא תוֹלָה בְּדַעַת אַחֲרִים, שֶׁהַסּוֹפֵר אִינוֹ אֵלֶּא כַּמְכוֹנָה בִּיד הַבַּעַל, וְלִבְדּ פַּעוּלַת הַכְּתִיבָה הוּא כַּגְּבָרָא אַחֲרִינָא לְהַגֵּט, וּפַעוּלַת הַכְּתִיבָה מִתִּיחֶסֶת רַק אֵל הַבַּעַל, יִהְיֶה מִטַּעַם שְׁלִיחוֹת אוֹ מִטַּעַם דְּלֹא הַצְרִיכָה תּוֹרָה רַק שַׁע"פ צוֹאֲנוֹ יִהְיֶה עוֹשֵׂי מִי שַׁעוּשָׁה לְדַעַת הַבַּעַל, וְזֶה פְּשׁוּט.

וּמְפּוֹרֵשׁ בְּדַבְרֵי הָאוֹר שֶׁמֶח שֶׁהָעֵדִים הֵם רַק כַּמְכוֹנֵת כְּתִיבָה בִּיד הַבַּעַל.⁷

⁶ וּלְפִי בָאוֹר זֶה יִהְיֶה אֲפֶשֶׁר לְתַרְץ מַה שֶׁלְּכֹאֲרוּהָ הִיָּה קֶשֶׁה אִם לְתוֹס' עַדִי הַגִּירוּשֵׁין הֵם שְׁלוּחֵי הַבַּעַל אִיךְ לְר"מ אוֹנֵס מְגֵרֶשׁ הִרִי שְׁלִיחוֹת הִיא לְדַבֵּר עֲבִירָה שֶׁכֵּן עוֹשֶׂה אוֹתָם שְׁלוּחִים לְגֵרוּשֵׁי אֲנוּסָתוֹ שֶׁאֲסוּר מִן הַתּוֹרָה? אִךְ לְפִי הָאֲמוּר אִין שְׁלִיחוֹת כִּלְל עַל חִלוֹת הַגִּירוּשֵׁין אֵלֶּא רַק עַל הַכְּשֶׁרֶת הַגֵּט וּבִזֵּה עֲדִין לֹא נַעֲשֶׂה הָאִיסוּר וְלִכֵּן אִין זֶה שְׁלִיחוֹת לְדַב"ע. וּבִזְמַן הָאִיסוּר שֶׁזֶה חִלוֹת הַגִּירוּשֵׁין אִינֵם שְׁלוּחִים אֵלֶּא עֲדִים. וְלִכֹּאֲרוּהָ שְׁדִין זֶה הוּא רַק בְּגו"ק וְשַׁחֲרוּר שֵׁישׁ לִימּוּד שֶׁל וְכַתֵּב וְלִכֵּן צָרִיךְ שִׁיְהִיו שְׁלוּחִים שֶׁל הַבַּעַל. אִךְ בְּשִׁטְרֵי הַקְּנָאָה וּמִתְנַה אִין דִּין שֶׁל וְכַתֵּב וְלִכֵּן לֹא צָרִיכִים לִהְיוֹת שְׁלוּחִים אֵלֶּא הֵם רַק עֲדִים וּמִמִּילָא אִם אֲנוּ יוֹדְעִים שַׁחֲתָמוּ אֲמַת יוֹעִיל גַּם בְּשִׁטְרֵי הַקְּנָאָה.

⁷ הָאוֹר שֶׁמֶח שֵׁם הַבֵּיא דְּבַרֵי הַתּוֹס' כְּד, ב' ד"ה בְּעַדִי מִסִּירָה בְּדַעַת ר"מ, כְּדִי שֶׁהֵגֵט יִהְיֶה חָשׁוּב לְשִׁמָּה צָרִיךְ לְחָתוּם עַל גֵּט שֶׁמּוֹכַח מִיְהוּ הַבַּעַל, וּבְמִקְרָה שֶׁלֹּא תִהְיֶה נִיכְרַת זֵהוּת הַבַּעַל הַגֵּט פְּסוּל שֶׁכֵּן חָשׁוּב מְזוּיָף מִתּוֹכּוֹ. וְהַקֶּשֶׁה הָאוֹי"ש הִרִי בְּסִנְהֶדְרִין יֹא. מוּבָא מַעֲשֶׂה בְּאִישָׁה שֶׁבָּאָה לְבִיהֶמ"ד שֶׁל ר"מ וְאֲמָרָה אֶחָד מִכֶּם קִידְשֵׁנִי וְאִינִי יוֹדַעַת מִי, וְעִמְד ר"מ וְכַתֵּב לֵה גֵט וְנָתַן לֵה. וּמִיד עִמְדוֹ כּוֹלֵם וְנָתַנוּ לֵה גֵט. וְקֶשֶׁה הִרִי לֹא יִדְעוּ עַדִי הַחֲתִימָה מִי הַבַּעַל וְלְתוֹס' צָרִיךְ לִהְיוֹת פְּסוּל? אִךְ נִרְאָה שֶׁקוֹשִׁית הָאוֹר שֶׁמֶח הִיא לְפִי שֶׁהִבִּין שֶׁצָרִיךְ הַבִּירוּר שֶׁל הַלְשֵׁמָה לְר"מ בְּשִׁבִיל עֲדוֹת הַקִּיּוּם שֶׁל הַגִּירוּשֵׁין וּמִמִּילָא אִם הָעֵדִים לֹא יוֹדְעִים מִי הַבַּעַל הָאֲמִיתִי לֹא יִכּוֹלִים לְכַתּוּב לְשִׁמָּה. אִךְ אִם נִגְדֵר שֶׁהַלְשֵׁמָה הוּא רַק כְּדִי לְעִשׂוֹת הַתּוֹרָת גֵּט כֶּשֶׁר וּמְצַד עֲדוֹת הַכְּרִיתוֹת אִין בִּירוּר נִצְרָךְ שֶׁכֵּן תְּמִיד אִינֵם יוֹדְעִים מִעֲצֵם הַגִּירוּשֵׁין אִזּוֹ אֲפֶשֶׁר שֶׁכִּיּוֹן שֶׁכֵּל אֶחָד צִוָּה לְכַתּוּב לְאִשָּׁה גֵט הִרִי הַשֵּׁטֶר כֶּשֶׁר שֶׁאִין

האו"ש מביא ראיה להבנה זו מדברי הגמ' פו,א, בה העמידו המשנה של גי' גיטין כשרים כר"מ ואחד מהם זה בכתב ידו ללא עדים. רואים שאע"פ שלר"מ עדי חתימה כרתי פירוש הדבר שמועילה חתימת עדים במקום כתב ידו של הבעל, ומדאורייתא כתב ידו כשר משום שבו מתקיים "וכתב לה" אלא שיכול לכתוב הגט גם ע"י שיחתים עדי חתימה כתחליף לכתב ידו.⁸

עפ"י דברי הגר"מ סולביצ'יק הנ"ל נראה שרק אחר שהכשירו העדים את הגט בחתימתם, - והרי הוא גט כשר, יכולה החתימה לפעול שבמסירת השטר יהיו הם עדי הגירושין. בשעת המסירה הם רק עדים ולא שייך כלל שיהיו שלוחי הבעל. וזה לא כמו ההבנה בתוס' שבעדותם הם שלוחי הבעל.

מכח הביאור הנ"ל בדברי התוס' עולה ששליחות זו היא שליחות על מעשה הכשרת הגט שזה ה"וכתב" שצריך לעשות הבעל, והוא גדר נוסף לשמה בגט או לעדות הגירושין.⁹ ולכך ארבעת החסרונות שמנו התוס' עומדים בפני עצמם:

- א. גוים אינם בני כריתות וזו סיבה לפסול אותם כעדי קיום של הגירושין.
- ב. גוים אינם כותבים לשמה וגט שלא נכתב לשמה פסול הוא וזהו פסול בפני עצמו גם בעדים כשרים.

פה פסול של מוכח מתוכו מדיני שטרות שיודעים בשעת החתימה לשם מי חותמים, וביחס לעדות הכריתות היא פועלת גם בלי ידיעת העדים מיהו הבעל האמיתי.

⁸ ועיין ברש"י שם שכתב שאין המשנה כר"מ שהרי אין עדי חתימה, ומוסיף "ולמאן דמוקי לה בגמ' כרבי מאיר איכא למימר דכתב ידו כמאה עדים דמי". ורואים ברש"י שכתב ידו חשיב כמאה עדים ולכן מועיל שבעצם עיקר הגט לר"מ היא העדות רק שכתב ידו יכול להחליפה ודלא כדברינו בדעת ר"מ. אך תוס' שם ד"ה שלושה גיטין חלקו על רש"י וכתבו וז"ל "ומה שפ"י בקונטרס דהך משנה לא כרבי אלעזר ולא כר"מ אין נראה דאיכא בגמ' דמוקי לה כר' מאיר". וקשה במה חולקים על רש"י הרי גם רש"י ביאר הגמ' שהעמידו כר"מ משום שכתב ידו כמאה עדים ולכן כשר ומה משיגים תוס' על רש"י? וכך הקשה במהרש"א. אך אפשר שהשגת התוס' היא שכתב ידו לא מועיל מצד שהוא כמאה עדים אלא בגלל שבזה מתקיים ה"וכתב" וחתימת עדים היא רק במקום כתיבת הבעל ובזה חולקים על רש"י ודוק. ובמהרש"א תירץ באופן אחר.

⁹ וממילא אפשר להבין דברי הר"ן (שהובאו לעיל) במה שחילק עדי הגט מעדי שטרות. שבחתימת העדים בגט ביאר שהיא על דעת הבעל משום שאינם מעידים על ראייתם. ולדברנו אפשר שכונתו שביחס להכשרת הגט הם צריכים לפעול בשליחות הבעל ולכן אם הבעל רוצה שיבואו הקרובים למיחזי לא שייך שיפסלו העדות שכן לא עשאים שלוחים להכנת והכשרת הגט אלא החתימה לתנאי בלבד. וכל זמן שלא רוצה שיפעלו בשליחותו לא יכולים להחשב עדים בגט. ורק העדים שעשה הבעל אותם לשלוחיו לחתימת הגט נעשים בזמן המסירה עדי הקיום של הגירושין וכדברינו לעיל.

- ג. גוים אינם ברי שליחות ובגט החיסרון הוא במעשה יצירת השטר לגרש וזה חיסרון נוסף לחסרון דין הלשמה שבגט.
- ד. עכו"ם פסולים להעיד ולכן אין חתימות שיכשירו את הגט.

וכן בדעת הרמב"ן (הובא לעיל) נראה, שגם בשטרי מתנה גדר חתימת העדים הוא הכשרת השטר לקנין ובזה הם שלוחים של המתחייב וזו המשמעות של דעת המתחייב בשטר.

ב. דין מזוייף מתוכו

1. מחלוקת הראשונים בהבנת פסול מזוייף מתוכו

המקור להגדרה הנ"ל נמצא בגמ' ד,א, שם נתחדש שגם לדעת ר"א שעדי מסירה כרתי צריך שליח הגט להעיד שבפניו חתמו הגט. ומקשה הגמ' הרי לר"א כלל לא צריך עדי חתימה? ומתרצת שאם עדים חותמים שלא לשמה הגט נפסל משום "דאמר רבי אבא מודה רבי אלעזר במזוייף מתוכו שהוא פסול".

ומקשים התוס' (ד"ה מודה) מדוע חתימות לא לשמה זה מזוייף מתוכו? הרי רק במקום שחתמו עדים פסולים יש סברא לפסול שלא יבואו לסמוך עליהם כעדים אך בחתמו שלא לשמה אין סברא לפסול הרי יש עדי מסירה? ומתרצים התוס' שישנה גזירה לפסול מחשש שגם יכתוב לא לשמה.

בחידושי הרשב"א שם כתב:

ונראה דמשו"ה קרי ליה מזוייף מתוכו משום דלדידיה כתיבה לשמה בעי וחתימתן של עדים מכלל כתיבת הגט היא דפעמים שאין כאן עידי מסירה וגט זה מתקיים בחותמיו וכשר אף לר' אלעזר דמימר אמרינן כיון שנתקיים בחותמיו לאו מזוייף הוא ובודאי כדן נמסר ליה בפני שנים וכדן נעשה לשמה ובתלוש ובשאר תקוני הגט וכיון דעידי חתימה משוו לה גט כשר בודאי מכלל כתיבת הגט הן, והילכך כיון דחתימי עליה אי לא חתמי לשמה מזוייף מתוכו קרינן ליה.

מתחדש בדבריו שאפשר שאף שלר"א לא צריך עדי מסירה, אם חתמו עדים בגט הופכים הם להיות חלק מכתבת הגט וצריך שיחתמו לשמה. ואף

שבהמש דבריו חוזר בו הרשב"א, ייתכן והריטב"א (גיטין ד) ¹⁰ שנשאר בהבנה זו וכתב: "וכיון דעידי חתימה משוו ליה גט כשר, בודאי מכלל כתיבת הגט הן, והלכך כיון דחתימי עליה אי לא חתימי לשמה מזוייף מתוכו קרינן ליה." ונראה מדבריו שהואיל וחתמו עדים בשטר הפכו להיות חלק מהכתיבה ובעינן שיחתמו לשמה.

לאחר שהרי"ף (מח,א מדפיו) כתב את שיטתו, שלדעת ר"א אם יש עדי מסירה הגט כשר מדאורייתא אף אם יש פסול בעדי החתימה, כתב:

וחזינן לגאון דאמר הוּו ידעין דהאי דאר"א כתב סופר ועד הולד ממזר משום דהויא לה הא מילתא לר"א כמזוייף מתוכו שהולד ממזר. ואע"ג דהאי מילי דגאון סתרי למילי דידן חזינא למכתבינהו משום דמלאכת שמים היא.

ובפשטות¹¹ דעת הגאון, שלר"א מזוייף מתוכו פסול מדאורייתא כפי הדעה הראשונה ברשב"א הנ"ל.

ואין לחלק ולומר שהגאון דיבר רק בחתימת עד פסול אך בחתמו שלא לשמה אין פסול דאורייתא משום שמצינו מפורש ברמב"ם (ג,ח) דעת יש מי שאומר שאם חתמו שלא לשמה אף שנמסר בעדי מסירה בטל הגט שהוא כמזוייף מתוכו והרמב"ם עצמו חולק וסובר שזה פסול דרבנן ולא דאורייתא. וה"ה מבאר שהדעה שהביא הרמב"ם היא כדעת הגאון ברי"ף.

לשיטה זו קשה קושית הרשב"א ששאל¹² הרי ר"א לומד הפסוק ש"וכתב" זה כתיבת נוסח הגט ולכן לא מצריך תמיד עדי חתימה. וא"כ מדוע צריך שיחתמו "לשמה" מהתורה?

¹⁰ שכן בסוף הדיבור הביא קושית הרשב"א על הבנה זו וסיים בזה ולכך אפשר שגם חזר בו. אך במנחת אשר גיטין ד ביאר שזו דעת הריטב"א למסקנה וצ"ב מדוע סיים בקושית הרשב"א אם שיטתו אינה כך.

¹¹ עיין בקונטרסי שיעורים גיטין עמ' 122 בהסבר דעת הגאון.

¹² וז"ל שם "אלא דקשיא לי דודאי משמע דלר"א לא בעי חתימה לשמה כלל דוכתב דקרא או כתיבה לבד היא או חתימה לבד היא או כתיבה וחתימה, ואי חתימה לבד היא לא לבעי כתיבה לשמה כר"מ ואי כתיבה וחתימה היא ליבעי חתימה לעולם ולשמה כר' יהודה דאית ליה הכין ואי ליכא עידי חתימה ולשמה ליפסול, וכיון דר"א מכשר בלא עידי חתימה אלמא וכתב כתיבה לשמה ממש קאמר".

2. יישוב הקשיים בדעת הגאון

באופן המבואר לעיל שלתוס' ה"וּכְתַב" לר"א ענינו הכנת הגט לגירושין ולא מעשה הכתיבה מובן היטב. הואיל והעדים החותמים על הגט מכשירים אותו להימסר בלי עדי המסירה, לדעת הגאון הם הופכים לחלק מה"וּכְתַב". ומובן שאף אם לבסוף יימסר הגט בפני עדי מסירה יחשב מזויף מתוכו שכן לא נכתב כל הגט לשמה.¹³

3. באור דברי קצוה"ח

עפ"י הבנה זו נבאר קושי נוסף. הר"ן בפרק המגרש (מח,א מדפי הרי"ף) מביא פסק הרי"ף שגם לדעת ר"א מועילים עדי חתימה.¹⁴ ובאר שם שלמרות שלר"א עדי מסירה כרתי, אם חתמו העדים על הגט תועיל החתימה במקום עדי המסירה. קצוה"ח חו"מ מב,א ביאר דברי הר"ן, שלר"א עדי החתימה

¹³ בדעת רש"י הקשו האחרונים סתירה בהגדרת מזויף מתוכו. בגיטין י,ב בארה הגמ' ששטרות שחתומים בהם עדי כותים פסולים אפי' אם ימסרו בעדי מסירה. וטעם הדבר שאפי' לר"א שעדי מסירה כרתי שטר עם עדים גוים הוא מזויף מתוכו. וביאר רש"י שם שזה פסול מדרבנן כשהעדים פסולים משום שיבואו לסמוך עליהם. ולעומת זאת בסנהדרין כח,ב ביארה הגמ' דין שטר שחתמו עליו שני גיסים שפסול אפי' בעדי מסירה משום שהוא "מזויף מתוכו". וביאר שם רש"י וז"ל "שחתמו בו עדים פסולים שהוא פסול, דבמאי קני ליה בהאי שטרא האי שטרא חספא בעלמא הוא" ופשוט דבריו שזה פסול דאורייתא שכן חספא בעלמא? (וכך הקשה בחי' ר' נחום אות פח).

אך לפי האמור שחתומות העדים פסולות רק במקום שהעדים נעשים שלוחים של הבעל להכשרת השטר (וכבאור דעת הרמב"ן) אולי אפשר לישב הסתירה ברש"י שכן בעדים קרובים אחד לשני הם ברי שליחות בפני עצמם ונעשו שלוחים להכשיר השטר ולכן כאשר בפועל העדות נפסלת היא חלק מהשטר וזה פסול דאורייתא וחשוב חספא בעלמא אך בגיטין מדובר על חותמי עכו"ם שאינם כלל בתורת שליחות ולכן לא שייך לומר שנעשו חלק מהכשרת השטר לקנין ולכן לא נפסל מדאורייתא אלא רק מגזירה דרבנן (ובקונטרסי שיעורים גיטין "בדין מזויף מתוכו" תירץ דברי רש"י בדרך דומה לזה). אך יש להעיר על תירוץ זה שבב"י קלג דייק מדברי רש"י סד. שסובר שלר"א בכ"מ צריך עדי מסירה ואין העדי חתימה נחשבים עדים כלל. וא"כ צ"ב מדוע שיהיה פסול דאורייתא במקרה שחתמו פסולים?

¹⁴ וז"ל "מה שנראה לי בזה דרבי אלעזר ס"ל דעדי מסירה בלחוד כרתי ועדי חתימה לא כרתי והיינו דאמרינן בכל דוכתא דר"א ס"ל דעדי מסירה כרתי ולא אמרינן אף עדי מסירה ומיהו מאי דמודה ר"א דעדי חתימה מהני היינו משום דס"ל שהמסירה כורתת כל שיש בשעתה עדים (בדבר) בין שהם מעידים על המסירה עצמה או על גוף הדבר. ומעתה מה שמודה ר"א דגט החתום בעדים כורת אע"פ שלא נתן בעדי מסירה כמו שמוכחות כל אותן ראיות שכתבתי למעלה לאו משום דס"ל דעדי חתימה כרתי אלא שהמסירה כורתת מכיון שיש עדים על עיקר הדבר דהוון להו עדי חתימה כעדי מסירה שהרי הגט יוצא מתחת ידה בעדים הללו ובידוע שהבעל מסרה לה ונמצאו כאילו הן עצמן מעידים על המסירה".

אינם אלו שכורתים הגט אלא שאנו הרואים הגט החתום יוצא מתחת ידי האשה אנו עדי המסירה שודאי שנמסר הגט לידה ולעולם עדות המסירה היא הכורתת.

אחרונים¹⁵ הקשו על הסברו של קצוה"ח מדברי הר"ן עצמו בחידושו (גיטין ג,ב) שם ביאר את דברי הגמ' בדעת ר"א, במקרה בו יש עדי חתימה הם צריכים לחתום לשמה ואחרת הגט פסול. ולכאורה אם זה שאנו רואים הגט תחת יד האשה זו עדות מסירה מדוע שנצריך שהחתימה תהיה לשמה הרי לר"א ה"וכתב" מתייחס לכתב הסופר?¹⁶

אך לפי האמור לעיל שה"וכתב" לר"מ הוא הכשרת הגט לגירושין כך גם לר"א ה"וכתב" הוא חיוב של הבעל לדאוג להכנת הגט לגירושין. אלא שכאשר ישנם עדי מסירה גם בלי עדים כלל כשר הגט לגירושין ולכן ה"וכתב" הוא רק כתיבת הסופר והיא צריכה להיות לשמה. אך גם לר"א - במקרה שאין עדי מסירה וצריך שבי"ד יהיו העדי מסירה בשביל הכשר הגט חייבים שיהיו עדי חתימה (לדעת הרי"ף ודעימיה שגם לר"א מהני עדי חתימה) כדי שיהיה האנן סהדי שבאמת נמסר. וממילא בזה הר"ן סובר שגם לגאון וגם לר"י ולרמב"ם ה"וכתב" מתייחס גם לחתימת העדים.¹⁷ ובזה יובן למה נצריך שתהיה חתימתם לשמה.

¹⁵ אבהא"ז פ"ג מעדות.

¹⁶ ואם נבאר שהפסול הוא מצד שגם לר"א עדי החתימה הם עדי קיום כאשר חותמים אז מובן שכאשר חתמו לא לשמה אז חשוב מזוייף מתוכו וכמו שמתרץ הרשב"א שם בתירוצו השני. אך אם אין שום משמעות של עדי קיום בעדי חתימה לר"א קשה למה יחשב מזוייף מתוכו? הקהילות יעקב ועוד אחרונים חולקים על קצוה"ח מכח קושיא זו.

¹⁷ עפ"י זה שגם לר"א במקום שמחתימים עדים זה הופך לחלק מה"וכתב" של עצם הגט אפשר לתרץ קושיא נוספת. שכן בב"י קב הביא מהתשב"ץ ח"א כ שאף שעדים שמינו אותם לכתוב גט וכתבו לא יכולים לכתוב גט נוסף הואיל ועשו שליחותם, זה רק אם גם החתימו עדים בגט אך אם לא החתימו עדים לא חשוב שעשו שליחותם ויוכלו לכתוב גט נוסף, והרמ"א הביא זאת להלכה קכ,א. ובט"ז שם אות ו השיג על דברי התשב"ץ וכתב "לא הבנתי זה דהא ודאי לר"א דס"ל עדי מסירה כרת, ואין ההיתר תלוי בעידי חתימה אלא בכתב הגט, ולמה לא נאמר עשה הסופר שליחותו!" אך לאמור לעיל הואיל וגם לר"א מהני עדי חתימה והם חשובים כחלק מה"וכתב" לא חשוב שהסתיימה הכתיבה והכשרת הגט לגירושין עד שגם חתמו העדים ולא חשוב שעשו שליחותם.

ואם זה הביאור בתשב"ץ אולי אפשר לבאר גם דברי התשב"ץ שנשאל בח"ב קיט בשכיב מרע שצויה לסופר בפני שנים שיכתוב גט כשר. ולאחר שהסופר כתב חתמו העדים על הגט ולקח מהם הבעל ונתן לאשה. ושאלו הואיל ולא אמר לעדים לחתום החתימה שלהם לכאורה פסולה?

בְּדִיעֵבַד אִם חֲתָמוּ שְׁלֵא לְשִׁמָּה וְהַגֵּט נִמְסַר בְּפָנַי עַדִּי מִסִּירָה לְדַעַת הַגֵּאֹן הַגֵּט פֶּסוּל שֶׁהוּא מְזוּיָף מִתּוֹכוֹ. אֲךָ הֲרִי"ף הֶרְמֵב"ם וְעו"ר סוֹבְרִים הוּאִיל וְלֹהֲכֶשֶׁר הַגֵּט בְּפוּעַל לֹא צָרִיךְ אֶת חֲתִימַת הָעֵדִים אִין לִגֵּט דִּין מְזוּיָף מִתּוֹכוֹ לְפֶסוּל מִדְּאוּרִיתָא אֲלֵא רַק גֵּדֵר דְּרַבְּנָן.

ג. חֲשׂוֹ בְּכִתִּיבַת גֵּט וְדִין גְּדוֹל עוֹמֵד ע"ג

1. שִׁיטַת תּוֹס' – לְכִתִּיבַת הַגֵּט אִין צוֹרֵךְ בְּשִׁלְיחוֹת צָרִיךְ שְׁלִיחוֹת בְּכִתִּיבָה

עַל הַמִּשְׁנָה בְּדף כ"ב, "הַכֹּל כְּשֶׁרִין לְכַתּוֹב אֶת הַגֵּט, אֲפִי חֶרֶשׁ, שׁוֹטָה וְקֶטָן" שׁוֹאֵלֶת הַגַּמ': הֲרִי אֵינָם בְּנֵי דַעַת (רִשׁוּ"י – וְאֵינָם יוֹכֵלִים לְכַתּוֹב לְשִׁמָּה)? וּמִתְרַצַּת הַגַּמ' שֶׁמְדוֹבֵר שֶׁגְּדוֹל עוֹמֵד עַל גְּבִיו.

תּוֹס' (שֶׁם) הִקְשׁוּ הֲרִי חֶרֶשׁ שׁוֹטָה וְקֶטָן אֵינָם בְּתוֹרַת שְׁלִיחוֹת וְאִיךְ כְּשֶׁרִים לְכַתּוֹב הַגֵּט? וְעוֹנִים תּוֹס':

וַי"ל דְּלֹא בְּעֵינָן שְׁלִיחוֹת בְּכִתִּיבָה דּוֹכְתָב לֹאוּ אֲבַעַל קָאִי אֲלֵא אֲסוּפֵר וְהָא דְּאֲמַרִין לְקַמָּן (דף ע"א, ב) צָרִיךְ שִׁיאֲמַר לְסוּפֵר כְּתוֹב וְלַעֲדִים חֲתוּמוֹ לֹאוּ מִשׁוּם שְׁלִיחוֹת אֲלֵא מִשׁוּם דְּכִשְׁלֵא צוּה הַבַּעַל לֹא חֲשִׁיב לְשִׁמָּה אֲלֵא חֲשִׁיב סִתְמָא וּפְסוּל דְּאִשָּׁה לֹאוּ לְגִירוּשִׁין קִימָא.

מִבּוֹאֵר בְּדִבְרֵיהֶם שְׁלֵא כְּדַעַת תּוֹס' בְּדף ט וְאֲכֵן לֹא צָרִיךְ כֹּלֵל שְׁלִיחוֹת בְּכִתִּיבָה וְזוֹ מוֹכַח מִהַמִּשְׁנָה. וּמִמִּילָא יֵשׁ לְהַבִּין אִיךְ יִתְרַצוּ תּוֹס' בְּדף ט אֶת הַרְאִיָּה מִהַמִּשְׁנָה שְׁלֵא צָרִיךְ שְׁלִיחוֹת וְכֵן הִקְשׁוּ כֹל הַאֲחֵרוֹנִים. וְיוֹתֵר קֶשֶׁה אִיךְ תּוֹס' הִתְעַלְמוּ מִהַמִּשְׁנָה לְקַמָּן וְלֹא הִזְכִּירוּ קוּשִׁיא זוֹ?

אִין לְתַרְץ שְׁתּוֹס' בְּדף ט סוֹבְרִים כְּשִׁיטַת ר"י הַמּוֹבָאֵת בְּתוֹס' וּבְרֵא"שׁ, שֶׁהַסּוּגִיא שֶׁמְכַשִּׁירָה כְּתִיבָה בְּחֲשׂוֹ הִיא רַק דַּעַת ר"מ שְׁלֵא מְצָרִיךְ שְׁלִיחוֹת בְּכִתִּיבָה וְאִילוּ לְדַעַת ר"א שְׁצָרִיךְ שְׁלִיחוֹת בְּכִתִּיבָה בְּאֵמַת פֶּסוּל גֵּט שֶׁנִּכְתַּב

וּפְסַק הַתְּשַׁב"ץ שֶׁאֲעִי"פ שְׁלֵא אֲמַר הַבַּעַל לְעֵדִים לְחֲתוּם הַגֵּט כֶּשֶׁר. וּמִבָּאֵר שֶׁבְּכֵן שֶׁאֲמַר לְסוּפֵר לְכַתּוֹב גֵּט כֶּשֶׁר לֹא גֵרַע מִהֲרַכְנַת רֵאשׁוֹ שֶׁהָעֵדִים יִחְתְּמוּ. וְהַבֵּית מֵאִיר קַח הַבֵּיא דְּבֵרִיו וְהַקְּשָׁה שׁוּדָאִי גֵרַע מִהֲרַכְנַת רֵאשׁוֹ שֶׁכֵּן כֹּלֵל לֹא צִוָּה עַל חֲתִימַת הָעֵדִים וְצִוָּה רַק עַל הַסּוּפֵר. אֲךָ לְפִי הַהַגְדָּרָה שֶׁהַגְּדַרְנוּ שֶׁחֲתִימַת הָעֵדִים הִיא מִדִּין הַכֶּשֶׁר הַגֵּט לְגֵרֶשׁ אֲזַי אֲפֻשֶׁר יוֹתֵר לְהַבִּין דְּבֵרֵי הַתְּשַׁב"ץ שֶׁבְּצִוּוֹי לְסוּפֵר לְכַתּוֹב גֵּט כֶּשֶׁר יֵשׁ גַּם פְּנִיָּה לְעֵדִים לְחֲתוּם שֶׁהַכֹּל בְּכֹלֵל הַכֶּשֶׁר הַגֵּט לְגִירוּשִׁין וְזוֹ מַעֲבֵר לְגֵדֵר הָעֵדוֹת שֶׁבְּחֲתִימַתָּם וְכֵאמוֹר.

ע"י חש"ו. משום שמסוף דברי התוס' בדף ט מבואר שנקטו פסול של שליחות בדעת ר"מ ורק בסוף דבריהם מבארים הפסול בדעת ר"א.

ייתכן ותוס' יבארו כדעת הרמב"ם, שפסק (ג,ט) שגם בגדול עומד על גביו לא הכשירה הסוגיא אלא בכתיבת התופס. לכתיבת התורף כתיבת קטן פסולה. דין השליחות בכתיבה הוא לגבי כתיבת התורף ואין כלל קושיא מהמשנה על התוס'.

2. כתיבת קטן לדעות שצריך שליחות

אולי אפשר לתרץ דעת התוס' אפילו אם נפרש כדעת הראשונים שמועילה כתיבת קטן וגדול עומד ע"ג גם בתורף. לפי הנאמר שהשליחות היא על הכשרת הגט כחפץ הראוי לגירושין ולא על מעשה הכתיבה. וא"כ כמו שלא מצינו שיש פסול אם קטן יקצוץ העלה ואח"כ יכתוב עליו גדול אף שגם הקטן הביא להכשר הגט. כך גם למדו תוס' שחש"ו שכותבים אינם מכשירים את הגט אלא רק עושים מעשה טכני של כתיבת האותיות ואת הכשרת הגט עושה הגדול שעומד על גביהם.¹⁸ וממילא לא קשה שאינם בני שליחות משום שהגדול שעומד ע"ג הוא בעצם כותב הגט בדעת שנותן והוא יצטרך להיות שליח של הבעל. ולפי ביאור זה יוצא שתוס' בדף ט למדו שדעת הגדול היא הדעת שפועלת בגט ולא שהקטן עושה לשמה ע"י זה שהגדול מלמדו.

ד. דין וכתב ונתן ולא וכתב וקצץ

1. פסול מחוסר קציצה – שני הסברים

לאור הגדרה זו "וכתב" שאמרה תורה פירושו על הבעל מוטל להכשיר התנאים לביצוע הגירושין. ובזה אפשר לחדש ביאור בדרשת הגמ' כא,א דבעינן וכתב ונתן ולא וכתב וקצץ ונתן.

יש להבין מהו הפסול בכך שצריך קציצה - האם זה פסול בכתיבה שאי אפשר לכתוב גט על חפץ שצריך לקוצצו, או שאין פסול בכתיבה אלא זה פסול

¹⁸ והבנה זו מופיע במפורש ברשב"א חולין יב,ב בשם רבו וז"ל "ורבינו הרב ז"ל תירץ שכל דבר שאפשר לעשותו ע"י שליח הוי עמידה על גביו כוונת העושה ומדין שליחות, אבל דבר שאי אפשר לעשותו ע"י שליח אף עמידת בן דעת ע"ג לא מעלה ולא מורידה במקום שצריך כונה, והלכך חליצה שא"א לעשותה ע"י שליח לא מהניא עמידת ב"ד ע"ג והיינו טעמא דשוטה שחלץ שחליצתו פסולה אבל גט שאפשר למנות שליח לכתיבת הגט ולכונת כתיבת שמו ושמה ואף זה שע"ג כשליח הממונה לכתוב ולכוין בכתיבתו".

בנתינה - כאשר ישנה פעולה שמפסיקה בין הכתיבה לנתינה אין הנתינה כשרה להיות מעשה גירושין.

נפ"מ בין שני צדדים אלו מצינו בירושלמי גיטין ב,ב לגבי המשנה של פסול מחובר שאלו "שמואל בר אבא בעי כתבו וחתמו בתלוש חיברו ותלשו ונתנו לה מה אמ' בה ר' יודה¹⁹ ר' אלעזר א"ר אבין בעי כתבו וחתמו בתלוש חיברו ותלשו וחתמו ונתנו לה מה אמרין בה רבני" ונשאר הירושלמי בבעיה.

2. תלוש שחזר וחיברו

בפסיקת ההלכה בדיון זה נחלקו ראשונים. הטור (קכד) כתב בשם הרמ"ה, שאף אם הגט נכתב בתלוש, אם חזר וחברו ושוב תלשו ה"ז גט פסול.

הבי" הביא דעת הרשב"א שחולק על הרמ"ה וז"ל: "ובענין מה שכתב ואפילו כתבו וחתמו בתלוש ואחר חתימתו חזר וחיברו ואח"כ תלשו ונתנו לה פסול. חלוק עליו הרשב"א (שם) שהוא כתב אמתניתין דכי כתיב וכתב ונתן דמיניה דרשינן יצא זה שמחוסר כתיבה קציצה ונתינה אשעת כתיבה הוא דכתיב כלומר כשיכתוב לא יהא מחוסר אלא כתיבה ונתינה אבל מחוסר קציצה כתיבה ונתינה בשעת כתיבה לא והילכך אם כתב טופס ותורף בתלוש ואח"כ חיברו וביטלו ותלשו ונתנו לה כשר ולפי דברי הרשב"א נראה דאפילו אשרוש נמי כיון דכתיבת טופס ותורף היה בתלוש כשר וכתב מיהו בירושלמי (ב,ד) איבעיא להו ומכל מקום מדלא איבעיא להו לבעלי גמרא דידן משמע דמתניתין הוה שמיע להו כמו שפירשתי עכ"ל".

3. מהות כתיבת הגט

נראה שאפשר לבאר שספקו של הירושלמי ומחלוקת הראשונים תלויים בשני הצדדים שהובאו לעיל. לדעת הרשב"א הצורך בקציצה הוא דין במעשה הכתיבה ולכן אם נכתב בכשרות אין פסול אם אח"כ חיברו וקצצו, שכל הפסול של וכתב וקצץ הוא שלא יהיה פסול במעשה הכתיבה, שלא תהיה כתיבה במחובר. ובזה מתבאר הרשב"א לשיטתו שדחה את האפשרות להסביר שלר"א צריך שיחתמו העדים לשמה משום שוכתב זה רק מעשה הכתיבה של הגט ורק לגביו יש דיני כתיבה לר"א וכמבואר לעיל.

¹⁹ הנה מלשון הירושלמי מבואר שהקשה לר' יהודה בנפרד שצריך לכתוב כולו בתלוש. ומשמע שלרבנן אין צד שיפסל בזה. ואח"כ שאלו אף לרבנן וצ"ב מה ההו"א שהספק רק לר"י. ועיין בשאילת דוד אבה"ע כא.

אך לדעת הרמ"ה והטור ה"וכתב ונתן" בלי "וקצץ" משמעותו שהכתיבה צריכה להכשיר את נתינת הגט וכמו שבארנו בדעת התוס' ולא גדר נוסף מנותק מהנתינה. ולכן מובן שפיר שאם הגט נעשה מחובר אין הוא מוכשר למעשה הגירושין וממילא התברר שיש פסול ב"וכתב" אפילו אם קודם לא היה מחובר.

ה. הקוצץ מן התלוש

1. פסול קציצה מן התלוש במחשבה

עוד נחלקו הראשונים בדין מחוסר קציצה לגבי הקוצץ מן התלוש. דעת הרשב"ם שאם כתב על קלף גדול ואח"כ קצץ ונתן אין פסול של קציצה שכן רק בבע"ח חשוב מחובר שפוסל הקציצה.²⁰

ר"ת חולק על רשב"ם (וכ"ד בה"ג הו"ד בתוס'), שגם בקלף יש גדר של מחוסר קציצה. ופוסק שבדבר שדרך לקוצצו כקרן של פרה מגוף הפרה יש דין מחוסר קציצה גם בתלוש.

הגט פשוט (קכד סוף אות טז) כתב בדעת בה"ג ור"ת, שגם אם חשב לקוצצו בשעת הכתיבה אף אם בסוף לא קצץ אפשר שנפסל וחשוב מחוסר קציצה. הגט מקושר (מובא בפת"ש קכד, ח) תמה מדוע שיפסל במחשבה לבד? והרי לא היה מחוסר קציצה?

אך לפי האמור נראה להסביר שהפסול הוא לפי שאין כתיבת הגט מכשירה את מעשה הגירושין בלי מעשה הקציצה. משום שדעת הבעל היתה לגרש רק לאחר החיתוך של הגט. ומתבאר שהפסול הוא שאין כאן "וכתב" לפי שאין כאן כתיבה הראויה למעשה גירושין. ואף שבפועל בסוף חזר בו הבעל ולא קצץ הגט מתחדש שצריך שבזמן הכתיבה יהיה הגט מוכן לנתינתו.²¹

²⁰ וברא"ש שם מבאר כך גם ברש"י והקו"נ אות ט' מחלק ביניהם.

²¹ ועיין בחידושי הר"מ גיטין כא, א ד"ה הר"ן, שביאר שבאמת בסתם מחשבה שחשב הבעל לקצוץ לא נפסל אם לא קצץ בפועל משום שזה דברים שבלב ואינם דברים. אך אם באמת יגלה בדיבור שמוחשבתו לקצוץ הגט נפסל אף שלבסוף לא קצץ משום שהפוסל לדעה זו בראשונים זה שאין כתיבת הגט מכינה הגירושין בלי מעשה נוסף וכדברינו. וז"ל שם "ולכאורה אף אם נמלך ואינו קוצץ אח"כ יהיה בטל דמ"מ היה דעתו בשעת כתיבה ולא היה ראוי אז. וי"ל דהא דברים שבלב אינן דברים ומה מועיל שהיה דעתו. אך י"ל דהוכיח סופו על תחלתו וכיון שקוצץ אח"כ איגלאי מילתא שהיה דעתו כו' עיין סוף פ"ב דחולין (לט, ב) דלא הוי דברים שבלב בכהאי גוונא. וא"ש דכשאינו קוצץ ונמלך הוי דברים שבלב. וי"ל דכשפירש להדיא שרוצה לקצצו באמת לא מהני אף שנמלך."

2. שִׁטַּת הַרְמַב"ן בְּמַחֲשֵׁבָה לְקִצּוֹץ

כַּמְקוּר לְהַבְנֵת הַגֵּט פְּשוֹט אֲפֶשֶׁר לְהַבִּיא מְדַבְרֵי הַרְמַב"ן (שֵׁם כֹּא, א) שֶׁשָּׂאֵל מִדּוּעַ כִּשְׁכַּתֵּב עַל קֶרֶן שֶׁל פְּרָה חֲשׁוֹב מַחוּסֵר קִצִּיצָה הֵרִי יִכּוֹל לְגַרְשָׁה אִם יִיתֵן לָהּ כֹּל הַפְּרָה ו"מַחוּסֵר" נֹאמֵר עַל דְּבַר שְׁחִיב לְעִשׂוֹתוֹ? וְתִרְץ וְז"ל: "י"ל כִּיּוֹן שֶׁאֵין בְּדַעְתּוֹ לִיתֵן לָהּ פְּרָה מַחוּסֵר מִיִּקְרִי, דְּהַאיךְ נִתְיַנֵּה אַחֲרִיתִי הִיא וְנִתְיַנֵּה דְקֶרֶן לֹא אֲפֶשֶׁר אֲלֵא בְּקִצִּיצָה, וְכֵן נִתְיַנֵּה דְעֵלָה וּמִקְצַת חֶרֶס מַחוּסֵרֶת קִצִּיצָה הִיא כִּיּוֹן שֶׁאֵינוֹ נוֹתֵן לָהּ הַכֹּל... דְּמַחוּסֵר מַעֲשֵׂה בְּנִתְיַנֵּה זֶה קֹאמֵר רַחֲמַנָּא וּבְדַעְתּוֹ שֶׁל אָדָם הוּא חֲסָרוֹן זֶה דְּהָא בְּתִלוּשׁ הוּא, וּמִיָּהוּ גַבִּי פְּרָה וְכֹל דְּבַר שְׁשִׁירוֹ חֲשׁוֹב אֲצֵל הַכֹּל וְשִׁמוֹ עֲלָיו בְּפָנַי עֲצַמּוֹ אֲפִילוֹ נִתֵּן בְּדַעְתּוֹ שֶׁלֹּא לְשִׁיר פְּסוּל, דְּמִתְנִי דְּפֶרָה סֵתְמָא תְּנִי". מִתְחַדֵּשׁ בְּדַבְרָיו, שְׁכּוֹנֵת הַבַּעַל לְקִצּוֹץ וְרַק אַח"כּ לְגַרֵּשׁ מִגְּדִירָה אֵת הַנִּתְיַנֵּה כְּנִתְיַנֵּה אַחֲרֵת. וְלִפִּי הָאִמּוֹר אֵין הַכְּתִיבָה מִכְּשֶׁרֶת אֵת הַנִּתְיַנֵּה בְּלִי הַקִּצִּיצָה מִשּׁוֹם שֶׁהַבַּעַל הִתְכוּוֹן לְתַת אֵת הַגֵּט רַק לְאַחַר שִׁקְצוֹץ וְאִף שְׁבִסוּף לֹא קִצַּץ חֲשׁוֹב כְּנִתְיַנֵּה אַחֲרֵת וְדוּק.

יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת עַל בִּיאורֵנוּ הַנִּלְמַד מִדְּבַרֵי הַר"ן (יֵא, א בְּדַפֵּי הַר"ן) שֶׁהַקְּשָׁה בְּדַבְרֵי הַמִּשְׁנָה (כֵּב, ב): אֵיךְ אִשָּׁה כֹּשֶׁרָה לְכַתּוֹב גִּיטָה הֵרִי אִם כּוֹתֵבֶת עַל קֶלֶף שֶׁלָּהּ צָרִיךְ לְהִיּוֹת פְּסוּל שֶׁכֵּן מַחוּסֵר הַקְּנָאֵת הַגֵּט בֵּין הַכְּתִיבָה לְנִתְיַנֵּה וְכִמוֹ מַחוּסֵר קִצִּיצָה שְׁפִסוּל? וְתִרְץ הַר"ן "מִתְנַךְ הַדּוּחַק" כְּלִשׁוֹנוֹ, שֶׁהַקְּנָאָה אֵינָה פְּעוּלָה בְּגוֹף הַגֵּט לְעוֹמֵת קִצִּיצָה. לִפִּי מָה שֶׁנִּתְבָּאֵר שֶׁגִּדֵּר הַחִיסְרוֹן בְּמַחוּסֵר קִצִּיצָה הוּא לִפִּי שֶׁלֹּא נִיתֵן לְגִירוּשִׁין לְכֹאֹרָה גַּם מַחוּסֵר הַקְּנָאָה אֵינוֹ נִיתֵן לְגִירוּשִׁין וּמִדּוּעַ לֹא יִפְסַל כִּמוֹ מַחוּסֵר קִצִּיצָה? וְכֵן יִקְשָׁה מִכֹּל מִי שֶׁסוֹבֵר כְּר"ן וּמִכְשִׁיר גֵּט שֶׁנִּכְתַּב ע"י הָאִשָּׁה עַל קֶלֶף שֶׁלָּהּ וְרַק אַח"כּ מוֹסֵרֶתוֹ לְבַעַל?

3. בְּאוֹר דְּעַת הַחִידוּשֵׁי הַר"ם

וּמִצָּאֵתִי בְּס"ד בְּאוֹר הַדְּבַר בְּחִידוּשֵׁי הַר"ם אֲבָה"ע קֵב (ד"ה עוֹד וְד"ה לִכְךָ נִרְאָה), שֶׁהַקְּשָׁה לְשִׁיטַתְנוּ שְׁפּוֹסְקִים לְהַלְכָה כְּר"א שֶׁאֵין עֵדֵי חֲתִימָה כְּרִתִּי מִדּוּעַ לֹא פְּסוּל שְׁמַחֲתִימִים עֵדִים הֵרִי זֶה לֹא וְכַתֵּב וְנִתֵּן שֶׁכֵּן מַחוּסֵר מַעֲשֵׂה בְּגוֹף הַגֵּט בְּכַדִּי שִׁיּוּכֵל לְגַרְשָׁה? וּבְאֵר הַר"ם, שֶׁאִף שֶׁלְר"א לֹא חִיבִים לְהַחֲתִים עֵדִים, כִּשְׁהָעֵדִים חוֹתְמִים נִכְלַלֵּת חֲתִימָתָם ב"וֹכְתֵב". וּמִבְּאֵר שְׁפִסוּל מַעֲשֵׂה בֵּין כְּתִיבָה לְנִתְיַנֵּה זֶה רַק בְּפְעוּלוֹת שֶׁאֵינָם בְּגִדֵּר הַכְּתִיבָה.

וְלִפִּי זֶה מִבְּאֵר שֵׁם שֶׁגַם הַקְּנָאֵת הַגֵּט מֵהָאִשָּׁה לְבַעַל לֹא חֲשׁוּבָה כְּפְעוּלָה שְׁמִפְסִיקָה מִשּׁוֹם שֶׁהִיא נִכְלַלֵּת בְּנִתְיַנֵּה וְחֲשׁוֹב וְכַתֵּב וְנִתֵּן. שֶׁאֵין מַעֲשֵׂה הַגְּבִיחָה וּמִשִּׁיכָה נִפְרָד מִמַּעֲשֵׂה הַנִּתְיַנֵּה מֵהָאִשָּׁה לְבַעַל עֵינֵי שֶׁהַדְּבָרִים. וְלִכֵּן מִתּוֹרֵץ

שגם כתיבה על נייר של האשה נחשבת כמכינה את הנתינה משום שההקנאה לבעל חשובה כבר כתחילת הנתינה ודוק.

ו. ביטול הגט

1. פסיקת הרמב"ם בדין ביטול הגט

לפי ההגדרה המחודשת הנ"ל על 'מעשה הכתיבה' היה אפשר להסביר את דין "ביטול הגט". בדף לב,ב מבוארת בגמ' מחלוקת רב נחמן ורב ששת האם אדם שביטל גט יכול לחזור ולגרש בו. לדעת רב נחמן חוזר ומגרש בו ולדעת רב ששת אין חוזר ומגרש בו. הרמב"ם (ו, כא) פסק במקרה בו ביטל במפורש את הגט כבר אי אפשר לגרש בו יותר והגט בטל.

ובתוס' שם (ד"ה התם) הקשו איך אפשר לבטל הגט עצמו הרי סופר הסת"ם לא יכול לבטל הס"ת לאחר שכתבו? ותירצו שכל שלא הגיע ליד האשה לא חשוב גמר מעשה. וכוונתם שכל זמן שלא הגיע ליד האשה חשוב כדיבור והביטול הוא דיבור שמבטל דיבור למפרע.

ברמב"ם (ח, א) מבואר, שגם כאשר נתן הגט לאשה אלא שנתן על תנאי עדיין יכול לבטל הגט. ולפי הסבר תוס' צ"ב האם לא חשוב כבר כמעשה ואין דיבור מבטל מעשה? התורת גיטין (קמא, סו) ביאר שהדעה שאפשר לבטל הגט חייבת לסבור שיש צורך בשליחות לכתיבת הגט. וכ"כ המחנ"א (על הרמב"ם פ"ג מגירושין) והפנ"י בדף כב, א שלדעת הרמב"ם צריך שליחות בכתיבה ולכן מובן שאפשר לבטל הגט משום שמבטל השליחות.

צריך להבין מדוע יוכל הבעל לבטל השליחות לכתיבה לאחר שפעולת הכתיבה, כבר נעשתה? הרי לאחר הכתיבה כבר התבצעה השליחות?²²

2. שיטת הקובץ הערות בדין ביטול הגט

הגרא"ו בקובץ הערות (עו, יב) הקשה מדברי הרשב"א בתשובה (ח"ד סי' פד) שכתב שאדם שביטל שליח לא יכול לחזור ולבטל את ביטולו. ודייק הגרא"ו שרואים ברשב"א שגם כאשר דיבור מבטל דיבור אין זה שעוקר הדיבור הראשון למפרע כאילו לא היה מעולם, שאם כן גם במבטל הביטול היינו צריכים לומר שנעקר למפרע והשליחות תחזור. אלא מבואר שדיבור מבטל

²² וכך הקשו האחרונים ועיין בדברי הגר"א וייס במנחת אשר גיטין ס' נב.

דיבור זה רק מכאן ולהבא אך מה שכבר פעל הדיבור לא מתבטל. ולפי זה הקשה איך אפשר לבטל הכתיבה של הגט שנעשתה בהכשר ונכתב לשמה למה יתבטל מכאן ולהבא?²³

3. באור חדש לדין ביטול הגט

לפי האמור, שגדר הכתיבה שהצריכה התורה היא רק הכנה ופעולה לקראת נתינת הגט, ובדעת הרמב"ן נתבאר שאפילו אם הבעל חשב לתת הגט בצורה פסולה אינו חשוב שהכתיבה מכינה את הנתינה בכשרות, היה אפשר לבאר שביטול הגט גורמת לכך שאין הגט מכין את פעולת הגירושין.²⁴ משום שבכך שהבעל לא מעונין לגרש בגט זה ומבטלו, אם יתן הגט זו כבר תהיה נתינה אחרת מזו שנכתב עבורה, וזה פסול ב"וכתב" ולכך הגט בטל. ודומה למה שהוסבר לעיל בדעת הטור לפסול אם נכתב גט מנותק מהקרקע ואח"כ חיברו שזה פוסל הגט. ומתבאר שמעשה ההכנה של הגירושין אינו נגמר רק בכתיבת הגט אלא נמשך עד הגירושין בפועל.²⁵

²³ הקובץ הערות שם ביאר שדין הלשמה אינו בכתיבת הגט לבד אלא שהבעל ממשיך לתת את ה"לשמה" מהכתיבה ועד הנתינה. ולכן בשעה שמבטל הגט בעצם מפסיק לתת את ה"לשמה" ולכן הגט בטל. צ"ב מה הגדר זה שהבעל "נותן לשמה" כל הזמן? והקה"י גיטין כג ביאר בדעת התוס' שבאמת כן אמרינן אתי דיבור ומבטל דיבור למפרע עיי"ש.

²⁴ ובאהא"ז מכירה י כתב (לאחר הבאת קושית התוס' איך מהני ביטול לגט מ"ש מס"ת שנכתב לשמה וא"א לבטלו? כתב בדומה לדברינו וז"ל: "דס"ת כיון שנכתב לשמה הרי היא ס"ת כשרה ואינה תלויה בדעתו כלל אבל גט צריך שיהיה עומד להיות ספר כריתות וכשמבטלו ואומר שיהיה כחרס אינו עומד להיות ספר כריתות ובטל שם כריתות ממנו".

²⁵ אחר כתיבת הדברים ראיתי שהרב צבי שכתר שליט"א (ארץ הצבי סי' כד "קונטרס בדין לשמה") באר דין ביטול הגט לדעת הרמב"ם ובשם הגר"י כתב, שכשרות הגט צריכה להיות משעת הכתיבה ועד שעת הנתינה מכח דין "לשמה" בגט וכדרכו של הקו"ש. הצורך בלשמה מגדיר את הכתיבה כחלק ממעשה הגירושין ולכן אם הבעל חזר בו שוב אין הכתיבה והנתינה אותו מעשה ובטל הגט. ושונה מס"ת שם נכתב "לשמה" וכבר אי אפשר לבטלו בגט ה"לשמה" נמשך ומחברו למעשה הגירושין. ואם קבלה נקבל אך לדין לכאורה יש תשובה. מה פירוש שכונת ה"לשמה" נמשכת? ועוד גם בס"ת מצאנו שצריך עיבוד הקלף לשמה וכתיבת הספר לשמה וא"כ היינו צריכים לומר שמי שפסול לכתוב יהיה פסול לעבד העורות שכן העיבוד הוא תחילת הכתיבה. ועיי' משנ"ב לט,י שאשה וקטן ואפי' גוי כשרים לעיבוד העורות אף שפסולים לכתיבה?

וכן אפשר לשאול ממגילת סוטה שדינה להיכתב לשמה כגט (רמב"ם שוטה ג,ח) וצריכים ללמוד שהכתיבה זה חלק מההשקאה שכשרה דוקא בכהן והספרי שנפסק ברמב"ם נצרך ללמוד במיוחד מהפסוק "וכתב את האלות האלה הכהן" למעט ישראל? (והיה אפשר לתרץ זאת שבאמת בתוספתא גיטין ב,ז ממעטים שצריך כתיבה לשמה מהפסוק של "ועשה לה הכהן" וא"כ אפשר שחשוב כאותו מעשה, אך הרמב"ם מביא במפורש את דרשת הספרי מ"וכתב הכהן").

ז. הכותב גט 'לאחר שישאנה'

בגמ' ביבמות נב: אמר רמי בר חמא, הרי אמרו: אמר אחד לבלבד כתוב גט לארוסתי לכשאכנסנה אגרשנה - הרי זה גט, מפני שבידו לגרשה, ולאשה בעלמא - אין גט, מפני שאין בידו לגרשה". רש"י נימק, שאי אפשר לכתוב גט לאשה לא נשואה כי "אינו גט הואיל כשנכתב לא היה ראוי לגירושין".

הרמב"ם (גו), ביאר מדוע כשכותב גט לסתם אשה שאינה אשתו אין זה גט? וכתב: "אמר לסופר כתוב גט לפלונית ויהיה עמי לכשאשאנה אגרשנה בו ונכתב ונשאה וגירשה בו אינו גט, מפני שלא היתה בת גירושין ממנו כשנכתב גט זה ונמצא שנכתב שלא לשם גירושין".

ובחידושי רע"א על הרמב"ם הקשה קושיא חמורה מגמ' בגיטין מ,א שם מבואר שאדם יכול לתת גט שחרור לשפחתו בכך שכותב לה שטר קידושין ואומר צאי בו והתקדשי בו. וק' הרי מקישים שטר קידושין לגט וכמו שפסק הרמב"ם שאי אפשר לכתוב גט לאשה שלא ברת גירושין כך גם אין אפשרות לכתוב שטר קידושין לשפחה שאינה בת קידושין?

ומבאר שם דע"כ צ"ל שכיון שיכול לתת לה שטר הקידושין ובו תשתחרר אז זה כן חשוב שטר כשר לקידושין. ואע"פ שאם היה נותן בנפרד שטר שחרור ושטר קידושין היה פסול שבתור שטר קידושין נכתב בשעה שלא ראויה לקידושין, בזמן שנותן השטר קידושין שמשמש גם כשטר שחרור חשוב כשטר שראוי לקידושין ומסיים בעדין צריך עיון.

ולפי המתבאר לעיל תירוצו של רע"א אתי שפיר טובא שכל הפסול בכך שהאשה אינה אשתו זה שהכתיבה לבד אינה מכשירה את חלות הגירושין וצריך שיקדשנה תחילה ולכן הגט פסול. וכן בשטר קידושין שצריך קודם פעולת שחרור יהיה פסול שאינו מכין את חלות הקידושין. אך במקרה שהשטר ישמש גם לשחרור וגם לקידושין הכתיבה היא זו שמכינה את הקידושין ולכן פשוט שיהיה כשר.

ח. יחוד המבטל גט

באופן זה נבאר מה שפסק הרמב"ם (ט,כה), אם אדם התייחד עם אשתו לאחר שציוה לכתוב גט חוששים שבא עליה והגט אינו גט. והרמב"ן והר"ן הקשו על הרמב"ם, מדוע פסק שהגט אינו גט הרי זה רק חשש שמא ביטל הגט בליבו והיה צריך להיות ספק גט?

עוֹד הַקֶּשֶׁה הַתּוֹרַת גֵּיטִין (גֵּיטִין לִב, ב) עַל דַּעַת הַרְמַב"ם מְדוּעַ אִם בָּא עֲלֵיהָ לְאַחַר שֶׁכָּתַב גֵּט חֲשִׁיב כְּבִיטוּל הַגֵּט הָרִי מִבּוֹאֵר בַּגְמ' כּוּ שֶׁהַכּוֹתֵב גֵּט לְאַשְׁתּוֹ לְכַשְׂאֲכַנְסָנָה אַגְרֶשְׁנָה פְּסוּל רַק מְדַרְבְּנָן שִׂיאֲמָרוּ גֵיטָה קוֹדֵם לְבִנְיָה הָרִי לְרַמְב"ם צְרִיךְ לֹמַר שֶׁהַגֵּט בְּטָל?

הַמְגִיד מִשְׁנֵה בַפ"ט הַקֶּשֶׁה מְדוּעַ פּוֹסֵק הַרְמַב"ם שֶׁהַיַּחּוּד מִבְּטָל הַגֵּט הָרִי בַּגֵּט יֵשֵׁן פְּסַק הַרְמַב"ם (ג,ה) שֶׁאִם נִתְיַחַד עִם אֲשֶׁתּוֹ, לְכַתְחִילָה לֹא יִגְרַשׁ בּוּ אֵךְ בְּדִיעַבַּד אִם כִּבְר גִּירֵשׁ תִּנְשֵׂא לְכַתְחִילָה וְלֹא אוֹמְרִים שְׁבִיטַל הַגֵּט? וּבִיָּאֵר שֶׁמִּשֶׁהַחִלּוּק הוּא בַכֶּךְ, שֶׁכֹּאשֶׁר הִבְעֵל עֲצָמוֹ נוֹתֵן הַגֵּט מִתְבַּרֵּר שְׁבִיחּוּד לֹא בִיטַל הַגֵּט וְלִכְן כֶּשֶׁר לְגֵרֵשׁ בּוּ אֵךְ בִּשְׁלַח שְׁלִיחַ וְלֹא עוֹשֶׂה אַח"כּ מַעֲשֶׂה שְׁמַגְלָה עַל כְּתִיבַת הַגֵּט וְלִכְן פְּסוּל. אֵךְ צְרִיךְ לְהַבִּין מְדוּעַ כִּשְׁמַצוּהָ עַל שְׁלִיחַ לְכַתּוֹב לֹא כָּתַב הַרְמַב"ם שִׁיכּוֹל לְבַרֵּר שְׁעֵדִין רוּצָה בְּשְׁלִיחוֹת? וְעוֹד עֵדִין קֶשֶׁה מְדִין לְכַשְׂאֲכַנְסָנָה אַגְרֶשְׁנָה שֶׁשֶׁם וּודָאִי הַיַּחּוּד הוּא בְּכוּוּנָה הַפּוֹכָה מִהַגִּירוּשִׁין? גַּם עֵיקַר תִּירוּץ הָרַב הַמְגִיד צְרִיךְ הַסְבֵּר אִם יַחּוּד מַחֲשִׁיב אֶת הַגֵּט כְּבִטָּל לְגַמְרִי אִיךְ זֶה שְׁנוֹתָנוּ לְבִסּוּף מַגְלָה שֶׁלֹּא הַתְּכוּוֹן לְבִטָּל? הָרִי אֲפִשֵׁר שְׁבִיטָלוֹ וְאַח"כּ חֲזַר בּוּ מִהַבִּיטוּל?

אֵךְ אֲפִשֵׁר לְהַסְבִּיר דְּבָרֵי ה"ה בְּדַעַת הַרְמַב"ם הוּאִיל וּמַעֲשֶׂה הַיַּחּוּד עִם אֲשֶׁתּוֹ מוּגַדֵּר כְּפַעוּלָה שְׁמוֹנַעַת אֶת נִתְיַנַּת הַגֵּט שֶׁכֵּן זֹו תִּהְיֶה בִּיאַת פְּנוּיָה וְאַסוּרָה מִן הַתּוֹרָה לְדַעַת הַרְמַב"ם אִישׁוֹת א,ד. וְלִכְן כֹּאשֶׁר מִמְנָה הִבְעֵל שְׁלִיחַ לְכַתּוֹב צְרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה אֲפִשְׁרוֹת לְגֵרֵשׁ בְּכַתִּיבָה זֹו, וְהַיַּחּוּד מִבְּטָל אֶת הַאֲפִשְׁרוֹת לְגֵרֵשׁ בְּאוֹתוֹ זְמַן וּמִמִּילָא אִין פַּה כְּתִיבָה שְׁמַכְשִׁירָה אֶת הַגִּירוּשִׁין וְהַשְׁלִיחוֹת בְּטָלָה. אֵךְ כֹּאשֶׁר הִבְעֵל כּוֹתֵב בַּעֲצָמוֹ וְנוֹתֵן לְאִשָּׁה אַחַר הַיַּחּוּד וְכֵן כִּשְׁמַצוּהָ בַּמְפּוֹרֵשׁ לְכַתּוֹב כְּדִי לְגֵרֵשׁ אַחַר הַיַּחּוּד (לְכַשְׁתַּכְּנִסָּנָה אַגְרֶשְׁנָה) אִנּוּ תוֹלִים²⁶ שֶׁלְכַתְחִילָה הַגֵּט נִכְתַּב בְּשִׁבִּיל גִּירוּשִׁין שֶׁל אַחַר הַיַּחּוּד וּבִזָּה אִין הַפְּסַק בְּכַשְׁרוֹת הַגֵּט וּמוֹבָן מְדוּעַ לֹא נִפְסַל הַגֵּט.

ט. סִיכּוּם

הַתְּבָאֵר בְּדַבְרֵינוּ שֶׁאֲפִשֵׁר לְהַגְדִּיר אֶת חוֹבַת כְּתִיבַת הַגֵּט ע"י הִבְעֵל כְּפַעוּלָה שְׁמַהוּתָה הַכְּשֶׁרֶת הַגֵּט לְפַעוּלַת הַגִּירוּשִׁין.

²⁶ וְאִף שֶׁהַרְמַב"ם כָּתַב "וּנְמַלְךְ" אֲפִשֵׁר שְׁלִמְרוֹת שֶׁהַתְּכוּוֹן לְגֵרֵשׁ לְפָנֵי חֲשׁוֹב דְּבָרִים שְׁבִלֵב וְכִמוֹ דְּבָרֵי הַחִידוּשֵׁי הַרִי"מ בִּיחֶס לְכוּוּנָה לְקַצוּץ. אֵךְ בְּצִוְיָה לְשְׁלִיחַ לְגֵרֵשׁ דּוֹמָה לְאוֹמֵר בְּפִי שִׁיקְצוּץ וּבִזָּה נִפְסַל הַגֵּט. וְעַצ"ע.

כמקור בראשונים להבנה זו הבאנו את שיטת תוסי' שמצריך שליחות לעדי חתימת הגט. ונתבאר שלהכשרת הגט ע"י חתימתם הם נעשו שלוחים. בדרך זו בארנו דעת הגאון שמצריך מהתורה שעדי הגט יחתמו לשמה אף לדעת ר"א והם חשובים חלק מכתובת הגט.

עוד בארנו ע"פ ייסוד הנ"ל שיטת הפוסקים שגם גט שחשבו לקצוץ ממנו נפסל וכן את ספיקו של הירושלמי במקרה בו כתבו על התלוש ואח"כ חיברו אותו לקרקע.

מצאנו מקור בפוסקים להבנה הנ"ל בדברי חידושי הרי"מ, שלמד זאת מדין מחוסר קציצה. כמוכן ראינו את שיטת אבן האזל שהגדיר את הגט כספר כריתות רק אם בזמן הכתיבה הוא ראוי למעשה הגירושין.

לסיום הסברנו דברי הרמב"ם בדין ביטול הגט. בארנו שיטתו בשתי סוגיות נוספות: א. דין המתייחד עם אשתו אחר כתיבת הגט. ב. דין הכותב גט לאשה לכשיכנסנה.

ונחתום מעין הפתיחה. המנ"ח מכשיר ס"ת של מלך כשרק אות אחת נכתבה לשמו של המלך. מה עומד ביסוד פסיקה זו – לאור כל מה שנכתב לעיל?

אולי אפשר לומר, שגם לגבי חיובו של המלך לכתב ספר תורה יסוד החיוב הוא שהכשר הספר להיות ס"ת הוא בכך שצריך שהספר יכתב לשמו של המלך. וממילא הואיל וספר תורה שחסר אות אחת אינו קדוש בקדושת ס"ת יוצא שכל השם ס"ת נעשה לשמו של המלך. ובזה הסתפק המנ"ח במקרה שהמלך הגיחה האות האחרונה לשמו.²⁷ אך בכתובת הגט כל הכשרת הגט לגירושין בכלל הכתיבה וכן בכתובת ס"ת הכתיבה הנצרכת היא שכל הכשרת הספר שיעשה לשמה ולכן אף אם לא נכתבה אות אחת לשמה זהו פסול בספר ובגט.

²⁷ ומו"ר הרב מאיר ברקוביץ שליט"א הראה לי דעת הבני יונה קעוד, שסופר שכתב האותיות הראשונות של שם ה' בלי לכוון לקדושת שם ה' יכול לכתוב האות האחרונה לקדושת השם ובה יחשב שכל השם נכתב כראוי. והבני יונה שם מסביר דבריו "שגמרו וקדושתו של השם באים כאחד". ואפשר לבאר דבריו שלומד שגם בכתובת שם ה' הגדר אינו שצריך כתיבה לקדושת שם ה' אלא שצריך שהמציאות של שם ה' תהיה בשביל לקדש את השם וזה נעשה רק באות האחרונה. וזה בדיוק כמו שבארנו בספקו של המנ"ח שאולי הגדר לשמו במלך הוא שהשם ס"ת יכתב לשמו. אך קסת הסופר ועוד אחרונים חולקים על הבני יונה הנ"ל ובפשטות למדו שצריך כתיבה לשם קדושת השם וכמו בכתובת גט.